

С.А. Кіндзерський*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИРОБЛЕННЯ ЦИВІЛІЗОВАНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Українська нація може цивілізуватися, на нашу думку, перш за все через гуманітаризацію, гуманізацію суспільного життя. Послужити для всієї цивілізації вона може потужною активізацією та динамізацією власного національно-культурного життя, яке, будучи неповторним й оригінальним, є органічним елементом світової духовно-культурної різноманітності. Про це свідчить і національна духовно-культурна традиція українців, яка, перебуваючи впродовж більш ніж десяти століть у загальноєвропейському цивілізаційному контексті, є повноцінною складовою європейської культури.

Для того щоб Україна зайняла, врешті решт, належне місце серед розвинених держав, необхідно, щоб державна політика в гуманітарній сфері, проблеми дослідження якої є метою даної статті, була переглянута докорінним чином як на центральному, так і на регіональному рівні державного управління. Результатом такого перегляду має стати визнання цієї сфери основою національного прогресивного поступу української держави в майбутнє. Гуманітарна сфера, при цьому, має розглядатися як каталізатор розвитку цивілізації, як фактор формування духовно зрілої, компетентної, соціально-активної людини, яка почуває себе комфортно в умовах будь-якої професійної діяльності.

Забезпечення комплексного соціально-культурного розвитку регіонів та країни в цілому, реалізація програм гуманітарного розвитку відповідних територій, прискорене вирішення гострих питань, пов'язаних зі створенням належних умов для повноцінного і якісного функціонування інфраструктури гуманітарної сфери, мають спрямовуватися на ефективний суспільний, за загальнозживаною термінологією, а точніше, гуманітарний, тобто людський, розвиток. Це означає автоматичне задоволення конституційно проголошених прав і норм гуманітарного вдосконалення особистості.

Як зазначає Н.Р. Нижник¹, конституційна практика переважної більшості зарубіжних країн іде по шляху виділення глав і розділів єдиного тексту з метою закріплення основних прав і свобод людини. Це характерно для Конституції Німеччини (1949 р.), Конституції Іспанії (1978 р.), Конституції Мексики (1947 р.). У діючій Конституції США права і свободи громадян регламентуються не в основному тексті, прийнятому в 1787 році, а в десяти перших поправках, що датуються 1791 роком і складають цілісний документ під назвою Біль про права, об'єднаною ідеєю якого стало намагання, обмеживши владу держави, проголосити вроджені, невід'ємні та рівні права громадян.

Особливий інтерес представляє досвід Французької Республіки, у Конституції якої від 1958 року взагалі відсутній розділ про основні права і свободи громадян. В її Преамбулі урочисто проголошено прихильність до прав людини, визначених Декларацією 1789 року. Ця Декларація відіграла видатну роль у розвитку людини, проголосивши принцип гуманізму².

Саме такі принципові засади закріплено Конституцією України, яка, продовжуючи гуманістичний курс "Загальної декларації прав людини" (1948 р.) та "Європейської конвенції з

© Кіндзерський С.А., 2005

* проректор з нормотворчого та науково-методичного забезпечення Хмельницького університету управління та права

¹ Нижник Н.Р. Государственно-управленческие отношения в демократическом обществе : Монография. – К., 1995. – С. 101-102.

² Там само.

прав людини” (1950 р.), у статті 3 проголошує, що “людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та її гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави”³.

На законодавчому рівні в Україні задекларовано головні принципи, за якими має функціонувати вітчизняна гуманітарна сфера. Окрім загальноприйнятих принципів демократичної, правової держави та утвердження і забезпечення прав і свобод людини, це:

- консолідація та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури;
- всебічний розвиток, використання і захист мов національних меншин України;
- розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності як корінних народів, так і національних меншин України;
- вільне об’єднання громадян у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення культурних, соціальних, економічних й інших інтересів;
- володіння, користування і розпорядження громадянами своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- доступність і безоплатність освіти в державних і комунальних навчальних закладах;
- свобода творчості громадян;
- захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв’язку з різними видами творчої діяльності, тощо.

В ідеалі ці положення мають стати базою, на якій повинні ґрунтуватися всі наукові, правові й організаційні заходи щодо збереження національного гуманітарного розмаїття, що характеризується урізноманітненням форм і способів існування багатоманітності українського суспільства.

Ми солідарні з вченими, які переконані, що створення системи правових і юридичних гарантій захисту прав людини в гуманітарній сфері є запорукою утвердження людини як повноцінного суб’єкта гуманітарної політики. Саме тому для гуманітарної сфери важливе значення мають цивільне, трудове, житлове, сімейне право, які покликані створювати умови не лише для реалізації соціального потенціалу людини та її соціальних відносин, але й для формування соціальної безпеки людини в суспільстві. Деякі вчені вважають, що проблеми гуманітарної сфери в Україні зумовлені, здебільшого, саме недостатньою і недосконалою правовою базою та відсутністю необхідного протекціонізму цієї сфери⁴.

Зміцнення правових засад посилення ролі людини як суб’єкта гуманітарної політики передбачає приведення національного законодавства в гуманітарній сфері до міжнародних правових стандартів, імплементації норм міжнародного права в національну правову систему. Особливо пріоритетним в даному контексті постає процес забезпечення ратифікації міжнародних угод, конвенцій з питань прав та свобод людини, зокрема.

Аналіз наукової літератури засвідчив про те, що практика і теорія державного управління гуманітарною сферою регіону знаходиться в стані формування і потребує уваги не лише практиків-управлінців, але й науковців.

Теоретичні та практичні аспекти державного управління в регіоні є предметом дослідження в працях учених: А.М. Алексюка, Ф.Г. Бурчака, І.А. Василенка, Б.А. Гаєвського, Є.А. Гансова, С.Д. Дубенко, О.А. Єпіфанова, В.І. Журавля, М.З. Згуровського, В.М. Князева, В.Е. Козака,

³ Конституція України. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.

⁴ Скуратівський В., Трощанський В., Чукут С. Гуманітарна політика в Україні: Навч. посіб. – К.: Вид-во УАДУ; Міленіум, 2002. – С. 12

В.Є. Коломойцева, П.Т. Кордюкової, В.І. Кравченка, В.Г. Кременя, С.В. Крисюка, Ю.П. Лебединського, В.І. Лугового, В.К. Майбороди, Ю.М. Мальвина, Н.Р. Нижник, М.В. Павловського, В.М. Пааламарчука, В.Ф. Погорілка, В.М. Пономаренко, Ю.І. Римаренка, В.Ф. Савченка, В.М. Симоненка, Є.М. Сича, В.І. Сенченка, В.А. Скуратівського, Г.Л. Таркач, В.В. Цвєткова, В.М. Шаповала та інших.

Науковці Є.М. Сич, М.П. Бутко, В.Ф. Савченко, П.Т. Кордюкова, В.М. Симоненко присвячують свої праці аналізу структурних змін у народногосподарському комплексі. Разом з тим вони досліджують їхню залежність змін, як у цьому комплексі, так і гуманітарній сфері регіону, від внутрішніх та зовнішніх чинників.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що здебільшого науковці присвячують свої дослідження тій чи іншій гуманітарній галузі. Так, проблемами освіти, охорони здоров'я, культури займаються В.Маслова, В.К. Майборода, А. Смородіна, О.А. Єпіфанова, І.В. Салова, І.І. Д'яконова, М.З. Згуровський, В.І. Кравченко, Н. Лавриненко, В.А. Поповкін, В.І. Журавель, Я.Ф. Радиш, В.І. Карлова.

У праці Г.Л. Таукач, О.В. Федосової розглянуто економічні основи формування та функціонування потенціалу культури і мистецтва, і засоби забезпечення їхнього розвитку; розкрито систему культурних потреб у суспільстві.

Як зазначається в монографії "Регіональна політика: методологія, методи, практика"⁵, будучи складовою регіональної політики, гуманітарна політика покликана забезпечити духовний розвиток суспільства, поліпшити його моральний стан і фізичне здоров'я, сформуванати національну свідомість, освіту, культуру, духовно – інтелектуальне та інформаційно-комунікативне життя нації, відтворити етнокультурну самобутність регіонів.

Головними напрямками реалізації гуманітарної політики є:

- Державна та регіональна підтримка гуманітарної сфери, створення необхідних умов для освітян, творчих працівників, митців, діячів культури.
- Активізація дій органів влади всіх рівнів щодо відродження історичної пам'яті, мови і культури українців як корінної нації.
- Всебічне сприяння розвитку культурної самобутності національних меншин, їх активне залучення до державотворчих процесів.
- Забезпечення гарантій прав громадян на свободу віросповідання, міжконфесійного миру і злагоди в регіонах.
- Сприяння розбудові національної системи освіти з урахуванням змін у всіх сферах суспільного життя та специфіки регіонів.
- Створення сприятливих економічних умов для розвитку книговидавничої діяльності, збільшення частки україномовних видань.
- Запровадження дієвих механізмів фінансової підтримки функціонування закладів культури – музеїв, театрів, бібліотек.
- Збереження та примноження історико-культурних цінностей українського народу.
- Створення необхідних умов для поліпшення фізичного здоров'я населення, поширення його доступу до занять фізичною культурою і спортом.

Очевидно, що реалізація цих завдань потребує невідкладного і прискореного розвитку, як на загальнодержавному, так і регіональному рівні, основних галузей гуманітарної сфери, визначальними функціями якої в сучасній державі є такі⁶:

⁵ Регіональна політика: методологія, методи, практика / Відп. ред. М.І. Долішній. – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2001. – С. 49-51.

⁶ Гуманітарна сфера: питання теорії і практики: Монографія / В.І. Куценко, Л.Г. Богуш, О.А. Комарова, Я.В. Остафійчук; За ред. В.І. Куценко. – К.: Наук. світ, 2002. – С. 7.

1. Гуманістична, що проявляється в орієнтації на людину, на забезпечення її існування та сприяє її розвитку і самореалізації.
2. Соціокультурна, яка допомагає людині оволодіти культурою свого народу в багатогранності зв'язків з національними культурами інших народів та світовою культурою в цілому.
3. Соціально-адаптивна, що допомагає людині успішно адаптуватися до нового, динамічно поновлюваного соціуму на різних його рівнях (мікро -, мезо -, макро -), а також до професійної діяльності.
4. Соціально-мобільна (стратифікаційна), у відповідності до якої в процесі навчання та підготовки кадрів змінюється статусно-рольова форма взаємодії людини з оточуючими її людьми, що спричинює набуття нею нового статусу.
5. Інноваційна, яка сприяє оновленню арсеналу знань і способів діяльності людини, формує його базис у науково-дослідницькій діяльності.
6. Соціально-інтегративна, завдяки якій людина включається в інтегровану освітньо-науково-виробничу діяльність, набуваючи досвід поєднання навчальних, наукових і практичних знань та умінь, відкриваючи великі потенційні можливості даного процесу.
7. Прогностична, яка розкриває сутність майбутньої професії, стабілізує потреби людини в її отриманні, об'ємно відображає перспективи професійного та особистого розвитку.

Вищеназвані функції цілком відповідають, на нашу думку, сучасній інтерпретації гуманітарного (людського) розвитку, відповідно до якого трансформуються поняття, зміст, форми гуманітарної політики та нормативно-законодавче забезпечення сфери культури конкретної країни, де діють демократичні принципи. Цікавим є той факт, що ще в 1996 році, у звіті "Наша творча різноманітність" Всесвітньої комісії з культури і розвитку при ЮНЕСКО людським розвитком визнано процес, який збільшує реальну свободу людей у досягненні будь-чого, що вони вважають за цінність. У цьому ж документі рекомендовано органам, що проводять гуманітарну політику, поступово переходити у своїй діяльності на засади захисту різноманіття індивідуальних виборів та групових культурних практик.

Зрозуміло, що гуманітарна сфера XXI століття інтенсивно інтегруватиметься з наукою, орієнтуватиметься на пізнання, які наука генеруватиме в процесі переходу до постіндустріального суспільства. У сучасному стані гуманітарної сфери проглядаються горизонти її майбутнього розвитку як соціального інституту, що забезпечуватиме не лише духовне та фізичне здоров'я і культуру суспільства, але й збереження і розвиток цивілізації в III тисячолітті.

Саме тому необхідно, на нашу думку, забезпечити умови, які стимулюватимуть потребу розвитку індивідуальних здібностей людини, сприятимуть формуванню в неї досвіду соціальної взаємодії, актуалізуватимуть особисті творчі результати. Розвиваючи гуманітарну сферу, суспільство має створити оптимальне підґрунтя для розвитку професійних якостей та творчої життєдіяльності, безперервної освіти людини, отримання нею нових професій і спеціальностей.

Це набуває особливого значення в сучасній Україні, де спостерігається певний мовно-культурний дисбаланс, викривлення парадигми національної культури, ідеологічна неоднорідність, тощо. Побудова в Україні громадянського суспільства, що ґрунтується на засадах соціального партнерства і гуманізму, потребує створення необхідних умов для максимального розвитку та самореалізації кожної особистості, яка є водночас метою, результатом і головним інструментом формування такого суспільства. Тому розробці стратегічного розвитку гуманітарної сфери, тобто стратегії розвитку людини, мусить бути підпорядкована, на наш погляд, уся соціально-економічна діяльність в Україні на усіх рівнях державного управління.

При усій пріоритетності економіки і політики, при усій гостроті соціальних проблем акценти державної політики мають бути зміщені на користь гуманістичного розвитку й управління

українським суспільством з постійним вирішенням життєво важливих потреб та інтересів пересічної людини. Гуманітарна сфера має відігравати домінуючу роль, оскільки без зміни психології громадян, без формування в них відповідних соціальних установок, ціннісних орієнтацій не варто очікувати їх активної участі в державотворчих процесах.

Мають рацію вчені, які наголошують на наступному постулаті: гуманітарна політика “...орієнтує всі без винятку сфери діяльності на людину як головну мету, її потреби і їх задоволення, спрямовує почуття і розум людини не на розбрат і протистояння, а на взаєморозуміння і взаємоповагу, підтримання і розвиток в людині людського, а не тваринного і хижацького. Метою гуманітарної політики, якщо розглядати суспільство загальноцивілізаційно, тобто в ракурсі суспільних відносин, є впровадження в суспільство свободи, справедливості, демократії, солідарності, збереження миру, ...інших фундаментальних цінностей, випестуваних історією. З цієї мети потрібно виходити. Якими б не були за змістом, сферою дії, об’єктом і суб’єктом впливу виробництво і споживання, політична кон’юнктура і владні відносини, освітня політика і виховання, охорона здоров’я і культура, мистецька, інформаційна та інша діяльність, повинні базуватись на гуманістичних пріоритетах. Останнє аж ніяк не означає “цензурування” гуманістичної сфери чи “державницький контроль” над розвитком економіко-політичних процесів. Навпаки, це означає приведення їх у відповідність зі своєю гуманістичною сутністю і така відповідність є умовою єднання суспільства”⁷.

Отже, ми можемо зробити такі висновки:

1. Формуванню демократичної правової держави з ринковою економікою, громадянського суспільства, в якому поважаються права і свободи людини, і в якому вона стає активним творцем власної долі, перешкоджають не корумпованість влади, відсутність належної правової дисципліни, повільна хода економічних реформ, а, в першу чергу, відсутність чіткої державної стратегії розвитку особистості в українському суспільстві.

2. Нове розуміння сутності та ролі людини в суспільно-перетворюючій діяльності, усвідомлення особливої місії гуманітарної сфери в даному процесі мусять визначати стратегію функціонування усіх без винятку управлінських структур Української держави на сучасному етапі її розвитку.

3. Людина з усіма її запитамі має стати головною ціллю сучасного суспільства. Її духовне й тілесне здоров’я повинно бути тим суспільним індикатором, за допомогою якого визначаються напрями гуманітарної, інвестиційної, соціально-економічної й науково-технічної політики як у центрі, так і в регіоні.

Ніколи раніше ці завдання не відмічалися такою гостротою та невідкладністю. Ось чому, формулюючи цілі управління, створюючи організаційні структури, збираючи інформацію для прийняття управлінських рішень, колективні суб’єкти управління, як і кожен управлінець зокрема, завжди повинні пам’ятати, що їхня діяльність у кінцевому рахунку повинна спрямовуватися на благо суспільства, людини, на утвердження гуманізму і вищих цінностей життя — захисту людського життя, честі та гідності кожної особистості.

У протилежному випадку управлінський вплив втрачає сенс і свій суспільний зміст, виходячи за рамки соціальної поведінки, повертається до витоків та принципів поведінки у тваринному світі, і спрямовується не на розкриття життєвих сил суспільства в цілому і окремої особистості зокрема, а на їх придушення⁸.

Про роль управлінських кадрів в успішному здійсненні гуманітарної політики свідчить

⁷ Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методологосвітгляд. аналіз. – К.: Знання України, 2002. – С. 489.

⁸ Иванов В.Н., Патрушев В.И. Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления: В.Н. Иванов, В.И. Патрушев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономика, 2001. – С. 149.

такий факт. Констатуючи слабку гуманітарну підготовку та освіченість значної кількості українських управлінців та керівників, видатна українська поетеса Ліна Костенко зауважує, що сам термін “гуманітарний” асоціюється в багатьох з них не з категоріями культури, освіти, духовності, а перш за все з гуманітарною допомогою. Ось і виходить, що “замість вироблення концепції гуманітарної політики в її кардинальних аспектах, усе зводиться до розмови про черговий гуманітарний вантаж або про екологічно чисті макарони”⁹.

У пропонованій статті гуманітарна політика держави, тобто цивілізована стратегія державного управління в гуманітарній сфері, розуміється нами як реалізація державою людських пріоритетів і цінностей в усіх сферах життєдіяльності людини й суспільства¹⁰. Виходячи з такого визначення, стає зрозумілим, що реформування гуманітарної сфери та кожної її галузі сприятиме не лише покращенню рівня задоволення населення послугами, раціональнішому використанню ресурсної бази, підвищенню добробуту населення, але й зменшенню чисельності тих, хто знаходиться на межі та за межею бідності.

Для цього, на нашу думку, необхідно:

1. У державній політиці реалізовувати людиноцентричну модель розвитку українського суспільства.
2. Визначити гуманітарну сферу основним пріоритетним орієнтиром у державному управлінні як на центральному, так і регіональному рівні.
3. Екологізувати національний інформаційно-культурний простір.
4. Відмовитися від залишкового принципу фінансування основних галузей гуманітарної сфери.
5. Відкинути виключно технократичний підхід до суспільного життя, замінивши його підходом гуманістичним.
6. Прищепити управлінцям усіх рівнів усвідомлення того, що могутність кожної держави вимірюється, за влучним зауваженням академіка В. Смолія, передусім людиною, її духом, вірою, освіченістю, культурним надбанням.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою
державного управління та місцевого самоврядування
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 7 від 18 березня 2005 року)*

⁹ Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала // Урядовий кур'єр. – 2000. – 26 лютого.

¹⁰ Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методологосвітогляд. аналіз. – К.: Знання України, 2002. – С. 487.